

Öğr. Gör. Ali YÖRÜR

Kastamonu Üniversitesi
Rektörlük,
Türk Dili Bölümü
Kastamonu/TÜRKİYE
ali.yorur@hotmail.com

**CÂBİZÂDE HALİL FÂ'İZ
EFENDİ'NİN RÂMÎ MEHMED
PAŞA'YA SUNDUĞU BAHÂRİYYE'Sİ**

THE BAHARIYYE PRESENTED
BY CABIZADE HALIL FAIZ EFENDI
TO RAMI MEHMED PASHA

ÖZ

Klasik Türk edebiyatında tabiat ve çevre oldukça önemli bir yer tutar. Bahar ise en çok rağbet gören mevsimdir. Baharı konu edinen manzumelere bahâriyye adı verilmektedir. Baharın gelişi, güzelliği ve insanları etkilemesi şairler tarafından zengin hayaller ve benzetmelerle tasvir edilmiştir. Bahâriyye türünde şiir yazan şairlerden biri de 18. yüzyıl şairlerinden olan Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi'dir. Çalışmamıza konu olan eser, Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi'nin kaside nazım biçimi ile yazdığı Bahâriyye'sidir. Bahâriyye, 53 beyitten oluşmaktadır ve şairin Divançe'sinin içerisinde bulunmaktadır. Divançe'nin bilinen tek nüshası vardır ve söz konusu nüsha, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 509 numarada kayıtlıdır.

Anahtar Kelimeler: Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi, Bahâriyye, Klasik Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

Nature and the environment hold an important place in classical Turkish literature, whereby spring is the most written season. Thus, poems that mention about spring are called as 'bahâriyye'. The arrival of spring, its beauty, and its enchantment over people were portrayed by poets through a rich tapestry of illusions and metaphors. One of 18th century poets writing bahâriyye poetry was Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi. The work featured in this paper is the poet's own 'Bahâriyye' he wrote in the form of ode. This particular work consists of 53 couplets and is a part of poet's Divançe. The only known copy of his Divançe is kept at the Manuscripts Collection of the Ankara National Library, under the registration number: 06 Mil Yz FB 509.

This paper first provides information about the type of bahâriyye poetry in general as well as about Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi, and then closely examines a transcribed text of the poet's own 'Bahâriyye' presented to Râmî Mehmed Pasha.

Keywords: Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi, Bahâriyye, Classical Turkish Literature.

Atıf@

Yörür, Ali. "Câbizâde Halil Fâ'iz Efendi'nin Râmî Mehmed Paşa'ya Sunduğu Bahâriyye'si", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 5, Sayı 10, Bahar 2019, s. 201-210.

Giriş

“Bahâriyye” kelimesi sözlükte bahara ait, baharla ilgili anlamındadır. Terim olarak ise, nesib bölümlerinde baharı konu alan kasidelere bu ad verilmiştir (Aydemir, 2001: 315). M. Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’nde bahariyye için, bahar tavsifiyle başlayan ve birinin sitayışıyle nihayetlenen kasidelere verilen isimdir. Bu bahâriyyeler, garp edebiyatındaki tabiat şiirlerine pek benzemez diye ifade etmektedir (Pakalın, 1983: 146). Eskiden bazı mesire yerleri de bahâriyye olarak adlandırılırdı. Örneğin Haliç ve Anadolu yakasında iki bahâriyye mevcut olup bu semtlerde yalı ve köşkler vardı. Padişahların kayık gezintileri sonrasında dinlendikleri Eyüp-Silahtarağa arasındaki köşk, Bahâriyye Köşkü olarak adlandırılmıştır (Akkuş, 2006: 25).

Klasik Türk edebiyatında, bahar mevsimini konu edinen manzumelere bahâriyye denir. Bahar doğanın yeniden canlandığı, ağaçların bitkilerin yeşerip çiçek açtığı, akarsuların coşkuyla akmaya başladığı, insanların da bu canlılık ve yeniden doğuştan etkilenerek tazelendiği, kışın sıkıntısından kurtulup feraha kavuştukları, eğlence meclislerinin kurulduğu mevsimdir. Şairler de bahâriyyelerde baharın güzelliklerini coşkulu ve mübalağalı bir dille tasvir ederler. Baharla ilgili unsurları beyitlere özenle yerleştirirler (Akkuş, 2006: 26).

Bahariyye, esasen bahar tasvirlerine yer veren manzumelere denir. Edebiyat tarihimizde Bahâriyye türünün en eski örneklerine ilk yazılı ürünlerimizden itibaren rastlamak mümkündür. Mesela *Atabetü'l-Hakâyık*’daki Kün Togdı tasviri bir bahâriyye örneğidir. Konuyla ilgili kaynaklarda Bahâriyye türünün değişik özellikler sergilediği görülür. Tasvir üslubunun hâkim olduğu “giriş” yani “teşbip” kısımlarında “bahar” konusuna yer veren kasidelere bahâriyye denilmektedir. Bu tür eserlerde şairler genellikle birinin övgüsüne geçmek için bir zemin oluşturma çabasıyla “bahar” konusunu seçerler. Ancak burada 10-12 beyitlik bir bölümün “bahar” konusuna ayrıldığı görülür. Baharın müjdelenmesi amacıyla yazılan medhiye tarzındaki bahâriyyelerde, bahar bir bayram coşkusuyula değerlendirilir. Bu tür manzumelerin medhiye kısmında şair memduhla konu arasında ilgi kurarak onları kutlar. Medhiye bölümünde uzaklaşılan konuya, kasidelerin dua bölümlerinde yeniden bahar ve memduh arasında ilgi kurularak dönülür; baharın memduha yani övülen kişiye uğurlu gelmesi, mutluluk getirmesi ve benzeri dualar edilir (Canım, 2010: 19).

Bahâriyyeler, içerik itibariyle Batı kültüründeki pastoral şiirlere benzemekle birlikte üslup olarak farklıdır. Bu türde metin örnekleri Tanzimat döneminde verilmeye devam edilmiştir. Şiirle birlikte nesir örneklerinde de bu dikkat çekicidir. Çağdaş edebiyatımızda da bahar konulu şiirlerin bu dikkatle incelenmesinde fayda vardır. Bahâriyyeler,

bağ-bahçe topluluğu ve meclis mekânı olarak sâkî-nâme/sahbâ-nâme türünün de örnekleri arasında olabilir. Aynı şekilde bahâriyeler, mekân tasviri üslubundaki şehrengiz, bilâdiyye vb. tür örnekleri içerisinde de yer alabilir (Akkuş, 2006: 28).

Câbîzâde Halîl Fâ'iz Efendi

Câbîzâde Halîl Fâ'iz Efendi, 1085/1674-75 yılında İstanbul'da doğdu. Adı Safâî ve Sâlim'e göre Halîl, Râmîz'e göre Mehmed'dir. Câbîzâde Mustafa Efendi'nin oğlu olduğu için Câbîzâde Halîl Efendi diye tanındı. Münecim İsa Efendi'nin torunudur. Orta Câmîi ders-i âmi Bostan Sâlih Efendi, Kara Halil Efendi, Mestcizâde Abdullah Efendi ve Mutavvelci Efendi'den dersler alarak her alanda bilgi sahibi bir kimse hâline geldi. Neşâtî Dede'den Farsça dersleri aldı. Özellikle de astronomi ilminde mahirdi. Aşırı zeki olduğundan anlamsız hayallere dalarak şuurunu kaybetti ve Yedikule yakınlarındaki evinde 11 Cemâziyelevvel 1134/27 Şubat 1722'de kendini astı. İstanbul Yedikule dışındaki Kirişhane Mezarlığı'nda babasının yanında defnedildi. Vefatına Câbî Remzî şu kıtayı tarih düşürmüştür:

İki târîh dinildi rihletine
Evveli bir ziyâde ile ma'dûd
Âh Mansûr-veş 'adem cisrin (1134)
Geçdi Fâ'iz Efendi gibi vücûd (1134)

Devrinde bilgisiyle tanınmış ve şiirleri beğenilmiştir (Çapan, 2005: 487; İnce, 2005: 534; Erdem, 1994: 233; Erdem, 2004: 12; Kesik, 2014).

Câbîzâde Hâlîl Fâ'iz Efendi'nin eserleri şunlardır:

1. Dîvânçe: Eser, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 509'dadır. İçinde Râmî Mehmed Paşa övgüsünde 1 kaside, 33 gazel, 1 kıt'a, 21 rûbai, 15 müfred, 12 lugaz ve 14 tarih vardır. Şiirleri güzel olup devrinde beğenilmiştir.
2. Yunus Suresi Risalesi: Yunus Suresi'nin 90. ayetine dairdir.
3. Şerh-i Âdâb-ı Hüseyniyye: Adaba dairdir.
4. Kavâid-i Fârisiyye Şerhi: Neşâtî Dede'nin eserinin şerhidir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi bölümündedir.
5. Alâka Risâlesi: İlm-i ma'naya dair bir şerhtir.
6. Kelimâtu Usûliyye fi Massî'd-Duhan: Kahve ve afyona dair bir risâledir.
7. Karîne Risâlesi: Karîneye dairdir.

8. Fütûh-ı Alâiyye: Astronomiye dairdir.
9. Şerh-i Akâid-i Nûniyye: Hızır Bey'in "Nûniyye" kasidesinin şerhidir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi bölümündedir.
10. Es-Savletü'l-Hizebriyye fî Mesâ'ili'l-Cebriyye: Cebirle ilgili bir eserdir.
11. Hesâb-ı Tencîm: Astronomiye dairdir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi bölümündedir.
12. Fezleketü'l-Hisâb: Matematiğe dairdir.
13. Makâlâtü's-Seyyâre: Astronomiye dair bir eserdir.
14. Şerhü Kelimâtı Şerîfiyye fi'l-Âdâb: Seyyid Şerîf'in risalesinin şerhidir (Kesik, 2014).

Câbîzâde Halil Fâ'iz Efendi'nin Bahâriyye'si

Çalışmamıza konu olan Câbîzâde Halil Fâ'iz Efendi'nin "Bahâriyye"si, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 509 numarada kayıtlı *Divançe*'nin içerisinde yer almaktadır.

Divançe, tek nüsha olup 9 varaktır. İçinde Bahâriyye'den başka 33 gazel, 1 kıt'a, 21 rûbai, 15 müfred, 12 lugaz ve farklı olaylar için yazılmış 14 tarih yer almaktadır.

Câbîzâde Halil Fâ'iz Efendi'nin Bahâriyye'si 53 beyitten oluşmaktadır. Eser, kaside nazım şekliyle ve aruzun *mefâ'îlün fe'ûlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Câbîzâde Halil Fâ'iz Efendi, Bahâriyye'sine geleneksel olarak bahâriyelerde görülen baharı tasviri ile başlamaktadır:

Cihâni eyledi ğarq-âb zevk-i cûş u bahâr
Mey-i neşât ile pür oldı sâha-i gül-zâr

'Umûm luţf [u] nemâ ile ser-be-ser şimdi
Çü gil 'ulüvve teveccüh ider keh-i dîvâr

Zemîni ğarqa-[i] seyl-âb itdi feyz-nümâ
Ki bî-sefîne nigâha dahî muhâl güzâr

Sonra şair, eserini kuvvetlendirmek ve zenginleştirmek için bir kıta ilave etmiştir:

Dıraht-ı Tûr-şifat oldı ser-zede gülden
Şerâr-ı nâr-ı tecellî-i hâzret-i Settâr
Tamâm-ı gülşeni ol âteş eyledi süzân

'Aceb mi bî-ḥod olursa hezâr Mûsâ-vâr

Şair, Râmî Mehmed Paşa'ya övgü kısmı olan medhiye bölümüne geçmektedir:

Ki bir vezir-i zamânile gülsitân-ı cihân
Ḥazâna varmış iken oldu tâze rûy-ı bahâr

Zihî vezîr Aristô zekâ vü Âşaf-rây
Ki 'aql-ı külle sezâdır olursa ders-güzâr

Veziir-i fâzıl u dâne netice-dân-ı minâ
Ḥidiv-i kişver-i ma'nâ müsellemü'l-eṭvâr

Medhiye bölümünde de bir kıta bulunmaktadır:

Hezâr ḥâme süḥan-güy olsa luṭfuñdan
Mişâl-i ḡonce olur teng-dil 'uḫûd-ı şümâr
Ve ger terennüm iderse ḫoş ḫahrîñdan
Olur mişâl-i gül âl âteşin minḫâr

Câbîzâde Halîl Fâ'iz Efendi, medhiye bölümünün sonunda artık Râmî Mehmed Paşa için dua bölümüne geçmesi gerektiğini söyler:

Yeter yeter bu ḫadar 'arz-ı ḫâl ey *Fâ'iz*
Du'â-yı devletini it şaḫîfe-i ezḫâr

Bahâriyye'nin sonunda Allah'tan Râmî Mehmed Paşa'nın her anını mutlu etmesini ister:

Nihâl-i zâtını her laḫza eylesün şâd-âb
Şükûfe-zâr-ı cihânda müheymîn ü gaffâr

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında bahar konusunu işleyen ve bahar tasvirlerine yer veren birçok bahariyye yazılmıştır. Çalışmamıza konu olan bahâriyye, Câbîzâde Halîl Fâ'iz Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Kaside nazım şekliyle yazılan bahâriyye, 53 beyittir ve şairin Divançesi'nin içinde yer almaktadır.

Hakkında fazla bilgi bulunmayan bir bahâriyyeyi ortaya koyan bu çalışmanın hem alana hem de bahâriyye konusunda çalışacaklara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Bahâriyye der-Medh-i Vezîr-i A'zam Râmî Mehmed Paşa Sellemeullâhu Te'âlâ

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Cihânı eyledi ğarķ-âb zevķ-i cüş u bahâr
Mey-i neşâţ ile pür oldı sâha-i gülizâr
2. 'Umûm luţf-ı nemâ ile ser-be-ser şimdi
Çü gil-i 'ulüvve teveccüh ider keh-i dîvâr
3. Zemîni ğarķa-[i] seyl-âb itdi feyz-nümâ
Ki bî-sefîne nigâha dađı muĥâl-i güzâr
4. Bu nev-bahârda tuġyân-ı âb ile bî-şek
Ĝarîķ-i baĥr-ı şî'rdir sefîne-i eş'âr
5. O deñlü oldı ser-efrâz cünd neşv ü nemâ
Nüfûz-ı âb olur ĥâk-i gülşene düşvâr
6. Yayıldı güşe-be-güşe 'asâkir-i şādî
Olunca ĥayme-figen gülsitâna şâh-ı bahâr
7. Ķumâş-ı sebzi çemen eyledikde pâ-y-endâz
Şükûfe itdi Ķadem-i güle nüķûz-ı şâr
8. Miyâha mevceyi bād itdi vesme-i ebrû
Olunca şa'sa'-i gül ĥınâ-yı dest-i çenâr
9. Dimâġa neş'e-fezâ olmada bu dem oldı
Şarâb-ı nâb ile hem-ser şükûfe-i destâr
10. 'Aceb mi yansa yaķılsa hezâr ġayret ile
Gülüñ açıldı yüzi oldı şâhid-i bâzâr
11. Dimâġı kıldı mu'aţtar nesîm-i ĥoş-enfâs
Nigâhı şu'le-i gül itdi maţla'u'l-envâr
12. Çemen bahârı dü-esbe idince istikbâl
Gül-i piyâde çü eţfâl oldı çûba süvâr
13. Cemâl-i Ĥaķķı temâşâ içün seĥer nergis
Tamâm-ı jâleden oldı çûba 'aynek-vâr

14. Olur şüküfeye süsen berât-ı bî-bergî
Huķûķ-ı ebr-i bahârı iderse ger inkâr
15. Hümârı def'ine mey-hâne-i İlâhîden
Ayağı bâde-i şebnemle gınceniñ ser-şâr
16. Çemen çemen sürüyüp yine mevc zencîrin
Karârı kalmadı dîvânedir meger enhâr
17. Kalurdu gonçe rukâd-ı 'ademle pîçide
Figân-ı bülbül-i şürîde itmese bîdâr
18. Çemenle yakdığı dem gül uçuk uçuk âteş
Figâna başladı yer yer kebâb-vâr-ı hezâr

Kıta

19. Dıraht-ı Tûr-şîfat oldu ser-zede gülden
Şerâr-ı nâr-ı tecellî-i hazret-i Settâr
20. Tamâm-ı gülşeni ol âteş eyledi süzân
'Aceb mi bî-hod olursa hezâr Mûsâ-vâr
21. Oķur bu şî'ri teri her seher gülistânda
Edîb-i nâdire-perdâz 'andelîb-i nizâr
22. Gelince cilveye gülşende kâmet-i dil-dâr
Hemân serv-i sehî itdi ihtiyâr kenâr
23. Piyâleyi ele al nûş-ı hûn-ı taķvâ it
Bu demde tevbeye şad-bâr eyle istigfâr
24. İderse kaddine teşbîh kendüyi o bütüñ
Miyân-ı serve olur tavķ-ı fâhte zünnâr
25. Bu rûzigârda şad hayf gonçe-[i] ümîd
Şüküfte olmadı gitdi niçe hazân u bahâr
26. Yine telâtum-ı mevc-i bahâr ile Fâ'îz
Hurûş eyledi deryâ-yı dîde-i hûnbâr
27. Dehen-güşâ ola tâ çend hâmyâze ile
Sezâ budur pes ezîn nergis ide def'-i hümâr
28. Zamân-ı 'ayş ü tarab geldi eylesün muṭrib
Nevâ-yı nây-ı ferah-zâ ile nevâziş-i târ

29. Ki bir vezir-i zamânile gülsitân-ı cihân
Hâzâna varmış iken oldu tâze rûy-ı bahâr
30. Zihî vezîr Aristo zekâ vü Âşaf-rây
Ki 'aql-ı külle sezâdır olursa ders-güzâr
31. Vezîr-i fâzıl u dâne netîce-dân-ı minâ
Hıdîv-i kişver-i ma'nâ müsellemlü'l-eşvâr
32. Semiyî-yi fahr-ı Rusûl nükte-âşinâ-yı sübûl
Necîb ü zübde-i küll vâkıf-ı serâyir-i kâr
33. Sipihr-i 'ilm ü hüner âfitâb-ı fazl u kemâl
Şehâb-ı luğf u mürüvvat cihân-ı hilm ü vaqâr
34. Hayât-ı tâze virür mürde-gân-ı ma'nâyâ
Şarîr-i kilik-i teri nuğk-ı 'İsevî-girdâr
35. Direm-feşân kefi mâye bahş-ı ma'den-i zer
Nigâh-ı luğfi gedâyâna kîmyâ-âşâr
36. 'Uğkâl ser-mest-i şâd hebâl-i himmet ile
İder maşîd-i cihânla kırup halkı şikâr
37. Kemâl-i şafvet ile oldu şab'-ı pür-nûr
Cemâl-i şahid-i esrâr gayba âyîne-dâr
38. Semend-i tünd-rev-i çarh râm-ı fermânı
Muğtî-i hükmi sebük-tâz-ı şâbit ü seyyâr
39. Huzûr-ı mekremete hâl-i zârı 'arz itdim
Bu mağla' ile idüp râz-ı sînemi izhâr
40. Kef-i sipâh almada sipihr-i süst-medâr
Vücûd-ı zerdimi itdi tılâ-yı himmet eşâr
41. Evân-ı ma'diletiñde eyâ şehâ-kânı
Netîce kalmadı bir dilde renciş-i âzâr
42. Direm-feşânı her bî-nevâyile ismiñ
İhâta itdi basîğ-i zemîni gerdün-vâr
- Kıta**
43. Hezâr hâme sühan-güy olsa luğfuñdan
Mişâl-i gönce olur teng-dil-i 'uğûd-ı şümâr

44. Ve ger terennüm iderse hoş qahrından
Olur mişâl-i gül âl âteşin minqâr
45. Miyâna şayrafiyyân-ı hülûşda oldu
Saña kemâl-i muhabbet zer-i temâm 'ayâr
46. Zamânîñ içre o kimdir ola perîşân dil
Meger ki turre-i tarrâr şâhid-i Tâtâr
47. Eger bu demde bulunsaydı şâhib-i 'ubbâd
İderdi sendeki fazl u meziyyeti ikrâr
48. Nevâle Çîn simâtiñ olursa lâyıqdır
Sikender ü Cem ü Nüşirevân ü İsfendâr
49. Vezîr-i nükte şinâsâ sûtüde iz'ânâ
Eyâ penâh-ı fakîr ü mu'în-i hernâ-dâr
50. Bahâr mevsimi geldi nihâl-i ümîdim
Revâ mı böyle qala nâ-şükufte vü bî-bâr
51. Yeter yeter bu kadar 'arz-ı hâl ey Fâ'iz
Du'â-yı devletini it şâhîfe-i ezkâr
52. İder bu 'âlem-i imkâna tâ nüzül u 'ubûr
Hezâr kâfile feyz hezâr hazân u bahâr
53. Nihâl-i zâtını her lahza eylesün şâd-âb
Şüküfe-zâr-ı cihânda müheymîn ü gaffâr

Kaynakça

- Akkuş, Metin. (2006), *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Ankara.
- Aydemir, Yaşar. (2001), "Bahâriye", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKM Yayınları, Ankara.
- Canım, Rıdvan. (2010), *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Çapan, Pervin (hızl.). (2005), *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî, İnceleme-Metin-İndeks*, AKM Yayınları, Ankara.

- Erdem, Sadık (hızl.). (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*, AKM Yayınları, Ankara.
- Erdem, Sadık (2004). "Fâ'iz". Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. 4. Ankara: AKM Yayınları 12-13.
- Fâiz Halil b. Câbî-zâde Mustafâ. *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. No. 06 Mil Yz FB 509.
- İnce, Adnan (hızl.) (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara, AKM Yayınları.
- Kesik, Beyhan. (2014). "Câbîzâde Halil Fâ'iz Efendi", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS).
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2780> (Erişim Tarihi: 28.02.2019).
- Pakalın, M. Zeki. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.